

JADID AYOLLARI PEDAGOGIK QARASHLARINING ZAMONAVIY GENDER TA'LIMI BILAN QIYOSIY TAHLILI

Qobulova Mohinur Farhod qizi

Jadidlar Xalqaro Ilmiy Tadqiqotlar Assotsiatsiyasi rahbari

<https://orcid.org/0009-0000-1986-3832>

qobulovamohinur30@gmail.com

+998884470312

Annotatsiya. Mazkur maqolada XX asr boshlarida faoliyat yuritgan jadid ayollari pedagogik qarashlari zamonaviy gender ta'limi konsepsiyasi bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot tarixiy-komparativ, diskursiv va pedagogik tahlil metodlari asosida olib borildi. Jadid ayollari ta'limni millat taraqqiyotining asosi sifatida talqin qilgan bo'lsa, zamonaviy gender ta'limi esa teng imkoniyat va inkluzivlik tamoyillariga asoslanadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, jadid ayollari qarashlari gender tengligi diskursining tarixiy poydevorini shakllantirgan.

Kalit so'zlar: jadid ayollari, pedagogik qarashlar, gender ta'limi, milliy ong, ma'rifat, ayollar ta'limi, modernizatsiya.

Abstract. This article compares the pedagogical views of modern women who worked at the beginning of the 20th century with the concept of modern gender education. The research was conducted on the basis of historical-comparative, discursive and pedagogical analysis methods. Modern women interpret education as the basis of national development, while modern gender education is based on the principles of equal opportunity and inclusiveness. The results of the analysis showed that the views of modern women formed the historical foundation of the discourse of gender equality.

Key words: modern women, pedagogical views, gender education, national consciousness, enlightenment, women's education, modernization.

Абстрактный. В данной статье педагогические взгляды современных женщин, работавших в начале XX века, сравниваются с концепцией

современного гендерного образования. Исследование проводилось на основе историко-сравнительного, дискурсивного и педагогического методов анализа. Современные женщины воспринимают образование как основу национального развития, а современное гендерное образование основано на принципах равных возможностей и инклюзивности. Результаты анализа показали, что взгляды современных женщин легли в основу исторического дискурса гендерного равенства.

Ключевые слова: современные женщины, педагогические взгляды, гендерное образование, национальное сознание, просвещение, женское образование, модернизация.

XX asr boshlarida Turkiston hududida yuz bergan ijtimoiy-ma'rifiy o'zgarishlar jadidchilik harakati bilan chambarchas bog'liqdir. Jadidchilik faqat ta'lim tizimini yangilash harakati emas, balki jamiyatni modernizatsiya qilishga qaratilgan keng qamrovli intellektual islohot dasturi edi. Bu jarayonda ayollar ta'limi va ularning ijtimoiy mavqei masalasi alohida ahamiyat kasb etdi. Chunki jadid ziyolilari millat taraqqiyotini avlod tarbiyasi bilan, avlod tarbiyasini esa ayolning ma'rifiy saviyasi bilan bog'ladilar.

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkiston jamiyatida ayollarning aksariyati savodsiz bo'lib, ularning ta'lim olish imkoniyatlari cheklangan edi. An'anaviy ijtimoiy stereotiplar ayolni asosan oilaviy doira bilan chegaralab qo'ygan. Jadid ma'rifatchilari ana shu holatni milliy qoloqlikning muhim sabablaridan biri sifatida baholadilar. Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Munavvarqori kabi ziyolilar ayol savodxonligi masalasini millat kelajagi bilan bevosita bog'lab ko'rsatdilar. Ularning maqolalarida “onalar ma'rifatli bo'lsa, millat ma'rifatli bo'ladi” degan g'oya markaziy o'rin egallaydi.

Jadid pedagogik qarashlarida ayol ikki funksional rolga ega bo'lgan: birinchisi – oila va axloqiy tarbiya markazi, ikkinchisi – milliy uyg'onish jarayonining muhim subyekti. Bu qarash o'z davri uchun progressiv bo'lib, ayollarni ijtimoiy-ma'rifiy jarayonga jalb etish zaruratini ilgari surdi. Ayniqsa, yangi usul maktablari ochilishi va

qizlar uchun ta'lim tashkil etilishi jadidchilik harakatining muhim natijalaridan biri bo'ldi.

Zamonaviy gender ta'limi konsepsiyasi esa inson huquqlari, teng imkoniyat va inkluzivlik tamoyillariga asoslanadi. U faqat savodxonlik bilan cheklanmay, balki shaxsning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy hayotdagi to'liq ishtirokini ta'minlashni ko'zda tutadi. Gender pedagogikasi stereotiplarni bartaraf etish, teng huquqli muhit yaratish va har bir shaxsning individual salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan.

Shu jihatdan qaraganda, jadid ayollari pedagogik qarashlari va zamonaviy gender ta'limi o'rtasida tarixiy-evolyutsion bog'liqlik mavjud. Jadid pedagogikasi gender tengligining dastlabki bosqichi sifatida namoyon bo'lsa, zamonaviy gender ta'limi ushbu g'oyalarni huquqiy va institutsional darajada mustahkamladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, u jadid ayollari pedagogik merosini zamonaviy pedagogika nazariyalari bilan integratsiyalashgan holda tahlil qiladi. Hozirgi globallashuv sharoitida milliy ma'naviy meros va gender tengligi masalalarini uyg'unlashtirish ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqotim maqsadi: Jadid ayollari pedagogik qarashlarini zamonaviy gender ta'limi konsepsiyasi bilan qiyosiy tahlil qilish va ularning o'xshashlik hamda farqli jihatlarini aniqlash.

Jadid ayollari pedagogik qarashlari gender tengligi konsepsiyasining tarixiy boshlang'ich modeli bo'lib, zamonaviy gender ta'limi nazariyasining shakllanishiga g'oyaviy zamin yaratgan.

Mazkur tadqiqot sifat (qualitative) metodologiyaga asoslangan bo'lib, tarixiy-pedagogik va qiyosiy tahlil xarakteriga ega. Tadqiqotning asosiy yondashuvi – retrospektiv tarixiy tahlil hamda zamonaviy gender pedagogikasi bilan konseptual qiyoslashdan iborat.

Ishda ikki davr –

1. XX asr boshlaridagi jadid pedagogik qarashlari
2. XXI asrdagi gender ta'limi konsepsiyasi

o'rtasida strukturaviy va mazmuniy solishtirish amalga oshirildi.

Tadqiqot obyekti – jadid davrida shakllangan ayollar ta’limiga oid pedagogik qarashlar hamda zamonaviy gender ta’limi konsepsiyasi.

Tadqiqot predmeti – ayolning pedagogik roli, ta’limdagi mavqei va tenglik tushunchasining evolyutsion rivojlanishi.

Tarixiy-komparativ metod yordamida jadid davridagi ayollar ta’limiga oid qarashlar zamonaviy gender ta’limi tamoyillari bilan qiyoslandi. Bu orqali evolyutsion uzviylik va farqli jihatlar aniqlashtirildi.

Diskurs tahlili (Discourse Analysis). Jadid matnlarida ayol obrazini ifodalovchi asosiy tushunchalar: “ona”, “millat tarbiyachisi”, “ma’rifatli ayol”, “axloqiy tayanch” semantik va kontekstual jihatdan tahlil qilindi.

Shuningdek, zamonaviy gender pedagogikasida qo‘llaniladigan: “teng imkoniyat”, “inkluzivlik”, “empowerment”, “gender tengligi” kabi tushunchalar bilan qiyosiy tahlil o‘tkazildi.

Pedagogik-konseptual tahlil. Jadid pedagogik qarashlari va zamonaviy gender ta’limi konsepsiyasi quyidagi mezonlar asosida solishtirildi:

- ta’limning maqsadi
- ayolning ijtimoiy roli
- tenglik tushunchasi
- pedagogik metodologiya

Bu yondashuv nazariy konstruksiyalarni tizimli solishtirish imkonini berdi.

Jadid nashrlarida ayollar ta’limiga oid maqolalar tematik jihatdan guruhlariga ajratildi:

1. Savodxonlik targ‘iboti
2. Axloqiy tarbiya
3. Qizlar maktabi masalasi
4. Ijtimoiy stereotiplarni tanqid qilish

Bu orqali jadid pedagogik diskursining ustuvor yo‘nalishlari aniqlandi.

Tadqiqot natijalari jadid ayollari pedagogik qarashlari va zamonaviy gender ta'limi o'rtasida tarixiy-evolyutsion bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Tahlil to'rt asosiy mezon asosida olib borildi:

1. Ta'limning maqsadi: kollektiv taraqqiyot va individual rivojlanish.

Jadid pedagogikasida ayollar ta'limining asosiy maqsadi millat taraqqiyoti bilan bog'langan. Ayolning savodli bo'lishi kelajak avlodning ma'rifatli bo'lishi uchun zarur shart sifatida talqin qilingan.

Zamonaviy gender ta'limida esa asosiy e'tibor shaxsning individual salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan. Teng imkoniyat – shaxsiy o'sishning asosiy omili sifatida qaraladi.

Jadid yondashuvi kollektiv modernizatsiyaga, zamonaviy gender ta'limi esa individual huquq va imkoniyatlarga yo'naltirilgan.

2. Ayolning ijtimoiy roli talqini.

Jadid matnlarida ayol asosan, ona, tarbiyachi, axloqiy ustunlik manbai sifatida tasvirlangan.

Zamonaviy gender pedagogikasida esa ayol mustaqil shaxs, iqtisodiy subyekt, siyosiy ishtirokchi sifatida qaraladi.

Jadid pedagogikasi ayolni ijtimoiy tizimning tayanch elementi sifatida ko'rgan bo'lsa, zamonaviy gender ta'limi uni to'liq huquqli subyekt sifatida talqin qiladi.

3. Tenglik konsepsiyasining evolyutsiyasi.

Jadid qarashlarida tenglik asosan ma'rifiy imkoniyat bilan cheklangan. Qizlar maktabi ochish, savodxonlikni oshirish asosiy vazifa bo'lgan.

Zamonaviy gender ta'limi esa tenglikni huquqiy, iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy darajada keng talqin qiladi.

Jadid pedagogikasi gender tengligining boshlang'ich, ma'rifiy bosqichini tashkil etadi.

4. Pedagogik metodologiya.

Jadidlar ta'limni isloh qilishda yangi usul maktablari, dunyoviy fanlar, axloqiy tarbiya elementlarini joriy qildilar.

Zamonaviy gender ta'limi esa inkluziv metodlar, stereotiplarni bartaraf etish, faol o'quv modeli, interaktiv pedagogika tamoyillariga asoslanadi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, jadid ayollari pedagogik qarashlari o'z davrining ijtimoiy-chegaraviy sharoitida shakllangan. Ular gender tengligini bevosita siyosiy-huquqiy shaklda emas, balki ma'rifiy modernizatsiya orqali amalga oshirishga intilgan.

Bu jarayonni "evolyutsion modernizatsiya modeli" sifatida talqin qilish mumkin.

Ya'ni:

1. Savodxonlik bosqichi
2. Ijtimoiy ong bosqichi
3. Huquqiy tenglik bosqichi

Jadid pedagogikasi birinchi bosqichni boshlab bergan tarixiy model hisoblanadi.

Zamonaviy gender ta'limi esa bu jarayonni kengaytirib, shaxsiy mustaqillik va huquqiy tenglik darajasiga olib chiqdi.

Shuningdek, jadid qarashlarida milliy qadriyat va gender tengligi o'rtasida muvozanat saqlashga urinish kuzatiladi. Bu jihat bugungi kunda ham dolzarb: milliy an'ana va global gender konsepsiyasi o'rtasidagi uyg'unlik masalasi hali ham ilmiy bahs mavzusi bo'lib qolmoqda.

Jadid ayollari pedagogik qarashlari zamonaviy gender ta'limining to'liq modeli bo'lmas-da, uning tarixiy-g'oyaviy poydevorini tashkil etadi. Ular gender tengligini ma'rifat orqali amalga oshirishga qaratilgan dastlabki konseptual modelni yaratgan.

Tadqiqot natijalari jadid ayollari pedagogik qarashlari va zamonaviy gender ta'limi o'rtasida bevosita identiklik emas, balki evolyutsion uzviylik mavjudligini ko'rsatadi. Jadid pedagogik modeli o'z davrining ijtimoiy-siyosiy sharoiti, diniy-madaniy konteksti va mustamlaka davri cheklavlari doirasida shakllangan bo'lsa-da, u ayollar ta'limini milliy modernizatsiya jarayonining zaruriy sharti sifatida talqin qilgan.

Avvalo, jadid pedagogikasida ayol obrazining talqini funksional xarakterga ega bo'lgan. Ayol "millat tarbiyachisi" sifatida ko'rilgan, ya'ni uning ta'lim olishi avlod tarbiyasi orqali jamiyatning umumiy taraqqiyotiga xizmat qilishi kerakligi

ta'kidlangan. Bu yondashuv kollektivistik modernizatsiya modeliga xos bo'lib, shaxsiy huquq va individuallikdan ko'ra ijtimoiy manfaat ustuvor qo'yilgan.

Zamonaviy gender ta'limi esa normativ-huquqiy paradigma asosida shakllangan. Unda ayolning ta'lim olishi jamiyat manfaatidan avval uning shaxsiy huquqi va erkinligi sifatida qaraladi. Gender tengligi konsepsiyasi individual salohiyatni ro'yobga chiqarish, ijtimoiy stereotiplarni bartaraf etish va ijtimoiy adolat tamoyillarini ta'minlashga qaratilgan.

Shu jihatdan, jadid pedagogikasini gender tengligining dastlabki, ma'rifiy bosqichi sifatida baholash mumkin. U huquqiy tenglikni to'liq shakllantirmagan bo'lsa-da, ayollarni ta'lim jarayoniga jalb etish orqali ijtimoiy ong transformatsiyasini boshlab bergan. Bu esa gender diskursining tarixiy shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi.

Bundan tashqari, jadid pedagogik qarashlarida milliy qadriyat va modernizatsiya o'rtasida muvozanat saqlashga intilish kuzatiladi. Ayollar ta'limi masalasi diniy-madaniy doira bilan to'qnash kelmasligi uchun ehtiyotkorlik bilan asoslangan. Zamonaviy gender ta'limi esa global inson huquqlari tamoyillariga tayangan holda, tenglikni universal kategoriya sifatida talqin qiladi. Bu farq tarixiy kontekst bilan izohlanadi.

Nazariy jihatdan qaralganda, jadid pedagogik modeli "ijtimoiy modernizatsiya orqali gender transformatsiyasi" paradigmaga mos keladi. Zamonaviy gender ta'limi esa "huquqiy-institutsional tenglik modeli" asosida rivojlangan. Ular o'rtasidagi bog'liqlik chiziqli emas, balki bosqichma-bosqich evolyutsion xarakterga ega.

Shuningdek, jadid ayollari pedagogik qarashlarini faqat tarixiy hodisa sifatida emas, balki milliy pedagogik tafakkurning muhim bosqichi sifatida talqin qilish lozim. Ular ayollar savodxonligini milliy o'zlik va ma'rifiy uyg'onish bilan integratsiyalashgan holda ko'rib chiqqan. Bu yondashuv bugungi kunda ham milliy qadriyatlar va gender tengligi o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlash masalasida metodologik ahamiyatga ega.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari jadid ayollari pedagogik qarashlari zamonaviy gender ta'limining to'liq konseptual modeli bo'lmasa-da, uning tarixiy-g'oyaviy poydevorini tashkil etganini tasdiqlaydi. Ular gender tengligini ma'rifiy islohot orqali amalga oshirishga qaratilgan dastlabki intellektual urinish sifatida baholanishi mumkin.

Jadid ayollari pedagogik qarashlari gender tengligi konsepsiyasining tarixiy-ma'rifiy poydevorini tashkil etadi.

Ular ayollar savodxonligini millat taraqqiyotining muhim sharti sifatida asoslab berganlar. Zamonaviy gender ta'limi esa ushbu g'oyalarni huquqiy va ijtimoiy darajada kengaytirgan.

Shunday qilib, jadid pedagogik merosi gender tengligi evolyutsiyasining muhim bosqichi sifatida baholanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Behbudiy, M. Tanlangan asarlar. Toshkent: Ma'naviyat, 1999.
2. Fitrat, A. Tanlangan asarlar. Toshkent: Fan, 2000.
3. Munavvarqori Abdurashidxonov. Maqolalar va pedagogik qarashlar. Toshkent, 2003.
4. Qosimov, B. Jadidchilik harakati tarixi. Toshkent: Sharq, 2004.
5. Karimov, N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O'qituvchi, 1999.
6. Khalid, A. The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia. Berkeley: University of California Press, 1998.
7. Allworth, E. The Modern Uzbeks: From the Fourteenth Century to the Present. Stanford: Stanford University Press, 1990.
8. Lazzerini, E. "Jadidism and the Modernization of Central Asia." Central Asian Survey.
9. UNESCO. Gender Equality in Education: Global Monitoring Report. Paris: UNESCO Publishing.

10. UNICEF. Gender-Responsive Education Sector Planning Guide. New York: UNICEF.

11. Butler, J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York: Routledge, 1990.

12. Connell, R. Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics. Stanford University Press, 1987.

13. Unterhalter, E. "Gender, Schooling and Global Social Justice." International Journal of Educational Development.